

ศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบและการมีส่วนร่วมของ ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ

Potential of the Tonle Sab River Basin Committee in Watershed Management and People Participation of the Tonle Sab River Basin

ฤติมา อร่ามรุ่ง (Rutima Aramrung)*

ดร.สุภัทรา ถึกสถิตย์ (Dr.Supattra Thueksathit)** ดร.สิทธิชัย ตันชนะสฤยดี (Dr.Sittichai Tantanararit)***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำและศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ โดยใช้แบบสอบถามในการสัมภาษณ์คณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบทุกคน และประชาชนบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ จำนวน 399 ตัวอย่าง และทำการประเมินศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบจาก 8 ด้าน จากการศึกษาคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ พบว่า ด้านด้านการกิจหลักขององค์กรบริหารจัดการลุ่มน้ำ ด้านด้านการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ด้านการปฏิบัติงานของบุคลากร และด้านการบริหารงบประมาณขององค์กรลุ่มน้ำอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.03, 3.56, 3.17$ และ 3.04 ตามลำดับ) ส่วนการศึกษาชุมชนในลุ่มน้ำโดนเลสาบ พบว่า ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำของประชาชนอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 2.38$) ด้านด้านปัญหาทรัพยากรน้ำด้านการเกษตรอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.16$) ในขณะที่ด้านด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำของประชาชน และด้านความคิดเห็นของประชาชนต่อคณะกรรมการลุ่มน้ำอยู่ในระดับต่ำ ($\bar{X} = 1.92$ และ 1.71 ตามลำดับ) ซึ่งพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ ได้แก่ สถานภาพทางสังคม ระดับการศึกษา อาชีพ ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ และปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ ส่วนการประเมินศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบโดย 8 ด้าน พบว่า มีศักยภาพปานกลาง ($\bar{X} = 1.80$) โดยคณะกรรมการลุ่มน้ำควรส่งเสริมสนับสนุนชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำมากยิ่งขึ้น อีกทั้งควรประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ กิจกรรม ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำให้ประชาชนรับรู้และเข้าใจ จะส่งผลให้การบริหารจัดการลุ่มน้ำมีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น

ABSTRACT

The objectives of this research were to assess the potential of the Tonle Sab River Basin Committee (RBC) in watershed management and to study people participation in the Tonle Sab River Basin. Questionnaires were used for the interview all Tonle Sab River Basin Committees and 399 samples of household from people living in the Tonle Sab River Basin. The results of the Tonle Sab RBC showed that the score of indicators in mission, stakeholder, learning and growth and finance was medium ($\bar{X} = 3.03, 3.56, 3.17$ and 3.04 , respectively). In the part of people in Tonle Sab River Basin, the results showed that the score of indicators in water utilization was high ($\bar{X} = 2.38$) and water resource problems in agriculture was medium ($\bar{X} = 2.16$). On the other hand, score of indicators in people participation and peoples' opinions toward Tonle Sab RBC of Watershed Management was low ($\bar{X} = 1.92$ and 1.71 , respectively). Furthermore, factors affecting peoples' participation in the Tonle Sab River Basin in watershed management were social position, education, occupation, water sufficiency and problem of water resources. In the assessment of Tonle Sab River Basin Committee's Potential in watershed management by 8 indicators, it was found that the Tonle Sab River Basin Committee's Potential was at medium level ($\bar{X} = 1.80$). The Tonle Sab River Basin Committee should more encourage and more support in people participation. Moreover, public relations about role, task and activities of RBC in watershed management is needed for supporting people's understanding and more effective watershed management.

คำสำคัญ: การบริหารจัดการลุ่มน้ำ คณะกรรมการลุ่มน้ำ ลุ่มน้ำโดนเลสาบ

Keywords: Watershed management, River basin committee, Tonle Sab river basin

¹ Correspondent author: fforstt@ku.ac.th

* นักศึกษา หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อมป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** อาจารย์ ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทนำ

การบริหารจัดการลุ่มน้ำของประเทศไทย แบ่งออกเป็น 25 ลุ่มน้ำหลัก มีองค์กรลุ่มน้ำ ได้แก่ องค์กรระดับชาติ ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย แผนงาน และแผนปฏิบัติการเกี่ยวกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ส่วนองค์กรระดับลุ่มน้ำ มีคณะกรรมการลุ่มน้ำทำหน้าที่นํานโยบายและแผนดังกล่าวมาบริหารจัดการลุ่มน้ำในระดับพื้นที่ รวมทั้งเป็นผู้บริหารจัดการองค์กรลุ่มน้ำ แต่ที่ผ่านมามีองค์กรระดับลุ่มน้ำบางลุ่มน้ำยังขาดการบริหารจัดการภายในองค์กร การดำเนินการบริหารจัดการลุ่มน้ำยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้น การประเมินศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำ จึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนาการบริหารจัดการลุ่มน้ำในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น งานวิจัยนี้จึงได้ทำการประเมินศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำของลุ่มน้ำโดนเลสาบซึ่งเป็นลุ่มน้ำหนึ่งที่ยังไม่เคยมีการประเมินศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำมาก่อน โดยลุ่มน้ำโดนเลสาบนั้นเป็นลุ่มน้ำขนาดเล็ก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ 4 จังหวัด พื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดสระแก้ว และจังหวัดจันทบุรี โดยมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดตราด [1] นอกจากนี้ลุ่มน้ำโดนเลสาบยังอยู่ติดกับลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก และลุ่มน้ำแม่น้ำปราจีนบุรี รวมทั้งทิศตะวันออกของลุ่มน้ำโดนเลสาบติดกับประเทศกัมพูชา ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพในการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำ รวมทั้งความคิดเห็นของชุมชนผู้ใช้น้ำ เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำให้ดียิ่งขึ้น และนำมาเป็นข้อมูลประกอบในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติที่ดีขององค์กรลุ่มน้ำ (Best Practices) ที่เป็นระบบและชัดเจนต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนผู้ใช้น้ำเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรน้ำและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ
3. เพื่อประเมินศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ

วิธีการวิจัย

1. ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำโดนเลสาบ จากเอกสารของหน่วยงานราชการ เอกสารทางวิชาการ รวมทั้งจากอินเทอร์เน็ต
2. การกำหนดประชากรเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่าง
 - 2.1 คณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ: ทำการเก็บข้อมูลจากทุกหน่วยประชากร (Census) โดยเก็บข้อมูลจากคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบทุกคน จำนวนทั้งสิ้น 24 คน [2]
 - 2.2 ประชาชนผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำโดนเลสาบ: ประชากรเป้าหมาย คือ ประชาชนผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำโดนเลสาบ ประกอบด้วย 1) ลุ่มน้ำโดนเลสาบตอนบน 2) ลุ่มน้ำห้วยพรมโหด และ 3) ลุ่มน้ำโดนเลสาบตอนล่าง [3] และใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อสุ่มอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านตัวแทนการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,842ครัวเรือน (ตารางที่ 1) จากนั้นคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมจากจำนวนครัวเรือนของประชาชนผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำโดนเลสาบ โดยใช้สูตรของ Yamane [4] ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่าง เท่ากับ 354 ครัวเรือน ดังสมการที่ (1)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2} \quad (1)$$

โดย n = จำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

N = จำนวนครัวเรือนทั้งหมด

e = ค่าความคลาดเคลื่อน ในที่นี้กำหนดไว้เท่ากับ 0.05

หลังจากได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างแล้ว จึงกระจายสัดส่วนครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน (ตารางที่ 1) โดยใช้สูตรของสุงงซ [5] ดังสมการที่ (2)

$$n_i = \frac{nN_i}{N} \quad (2)$$

โดย n_i = จำนวนตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน (หมู่บ้าน i)

n = จำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่ต้องการทั้งหมด (354 ตัวอย่าง)

N_i = จำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน

N = จำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านที่ได้รับเลือกเป็นตัวอย่างทั้งหมด (2,842 ครัวเรือน)

3. การสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือในการศึกษา คือ แบบสอบถาม เพื่อให้เครื่องมือในการศึกษารับรู้ครอบคลุมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำในประเทศไทย รวมทั้งการบริหารจัดการภายในองค์กรลุ่มน้ำโดยมีคณะกรรมการลุ่มน้ำเป็นผู้บริหารจัดการนั้น จึงได้นำแนวคิดของ Harry [6] ในการประเมินศักยภาพองค์กรลุ่มน้ำมาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ และนาระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2550 [7] แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2558 [8] รวมทั้งหลักการประเมินศักยภาพองค์กรลุ่มน้ำของเครือข่ายองค์กรลุ่มน้ำแห่งเอเชีย (Network of Asian River Basin Organization; NARBO) [9] มาพิจารณาร่วมในการสร้างเครื่องมือในการศึกษาดังกล่าวนี้

3.1 แบบสอบถามสำหรับคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ ประกอบไปด้วย 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ชื่อ-นามสกุล หน่วยงาน/กลุ่มผู้ใช้น้ำ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ เป็นต้น

ส่วนที่ 2 การบริหารจัดการลุ่มน้ำ ประกอบด้วย 4 ด้าน

- 1) ภารกิจหลักขององค์กรบริหารจัดการลุ่มน้ำ (Mission)
- 2) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ (Stakeholders)
- 3) การปฏิบัติงานของบุคลากรและบริหารจัดการองค์กร (Learning and Growth)
- 4) งบประมาณ (Finance)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรลุ่มน้ำ

3.2 แบบสอบถามสำหรับกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลประชากรทั่วไป

ส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์และปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ

โดยแบบสอบถามสำหรับคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบ และแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำกลุ่มน้ำโดนเลสาบ ในส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำ มีมาตรวัดแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ท [10] ในขณะที่แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำกลุ่มน้ำโดนเลสาบ ในส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำและปัญหาทรัพยากรน้ำในด้านปริมาณ คุณภาพ และระดับของปัญหาในการใช้ทรัพยากรน้ำ ใ้มาตรวัดที่แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ทั้งนี้ เพื่อให้เหมาะสมกับประเด็นคำถามและเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเข้าใจได้ง่ายและตอบได้ตรงต่อความเป็นจริง

4. การทดสอบเครื่องมือ

4.1 แบบสอบถามของคณะกรรมการกลุ่มน้ำฯ นำไปทำการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ IOC (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมทรัพยากรน้ำ และกรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เพื่อนำข้อเสนอแนะไปพิจารณาปรับปรุงเนื้อหาแบบสอบถามให้มีความถูกต้องและเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น โดยมีค่า IOC เท่ากับ 0.65 ซึ่งมีค่าความเที่ยงตรงอยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้

4.2 แบบสอบถามของกลุ่มประชาชนผู้ใช้น้ำฯ ในส่วนของความเที่ยงตรง (Validity) ให้คณะกรรมการวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาของวัตถุประสงค์งานวิจัย ในส่วนของการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) สำหรับแบบสอบถามที่ใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำกลุ่มน้ำฯ ได้นำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มประชากรตัวอย่างในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ที่เป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา จำนวน 30 ชุด เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง โดยใช้วิธีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) [11] ดังสมการที่ (3) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.92

$$\alpha = \frac{N}{N-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S^2} \right] \quad (3)$$

โดย α = สัมประสิทธิ์ความเชื่อถือได้ของเครื่องมือที่ใช้ในการวัด

$\sum S_i^2$ = ผลรวมของความแปรปรวนของคะแนนที่วัดได้จากแต่ละข้อ

S_i^2 = ค่าความแปรปรวนของคะแนนจากข้อคำถามทุกข้อ

N = จำนวนข้อคำถามหรือจำนวนรายการทั้งหมดที่ใช้วัด

5. การเก็บข้อมูล

นำแบบสอบถามที่จัดทำและผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้ว นำไปสัมภาษณ์คณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบทุกคนจำนวนทั้งสิ้น 24 ตัวอย่าง และในส่วนของประชาชนผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำโดนเลสาบ ทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือน เก็บตัวอย่างได้ทั้งสิ้น 399 ตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling technique) ซึ่งผู้สัมภาษณ์จะเดินเข้าไปในหมู่บ้านเป้าหมายและทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่พบเจอ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 ข้อมูลจากแบบสอบถามของคณะกรรมการกลุ่มน้ำฯ ทำการวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) และนำมาจัดเกณฑ์เป็น 3 ระดับ คือ ต่ำ (1.00 – 2.33) ปานกลาง (2.34 – 3.66) และสูง (3.67 – 5.00)

6.2 ข้อมูลจากแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำ ทำการวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ในส่วนของข้อมูลทั่วไป การใช้ประโยชน์และปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของคณะกรรมการกลุ่มน้ำฯ และนำมาจัดเกณฑ์เป็น 3 ระดับ คือ ต่ำ (1.00 – 1.66) ปานกลาง (1.67 – 2.33) และสูง (2.34 – 3.00) ส่วนของการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำโดนเลสาบใช้สถิติ t-test และ F-test

7. การประเมินศักยภาพ

7.1 การกำหนดดัชนีในการประเมินระดับการบริหารจัดการลุ่มน้ำ

จากการศึกษาการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบและประชาชนผู้ใช้น้ำบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ สามารถนำมากำหนดดัชนีได้ 8 ดัชนี ได้แก่ 1) ด้านภารกิจหลักขององค์กรบริหารจัดการลุ่มน้ำ (Mission) 2) ด้านคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบสนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ (Stakeholders) 3) ด้านการปฏิบัติงานของบุคลากรและการบริหารจัดการองค์กรลุ่มน้ำ (Learning and Growth) 4) ด้านงบประมาณขององค์กรลุ่มน้ำ (Finance) 5) ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ (ปริมาณ คุณภาพ) 6) ด้านปัญหาทรัพยากรน้ำด้านการเกษตรภายในลุ่มน้ำโดนเลสาบ 7) ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ และ 8) ด้านความคิดเห็นของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ

7.2 การกำหนดเกณฑ์สำหรับการประเมินศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ โดยนำค่าคะแนนเฉลี่ยของแต่ละดัชนีมาปรับให้อยู่ในฐานคะแนนเดียวกัน (ค่าต่ำสุดเท่ากับ 1 และค่าสูงสุดเท่ากับ 3) แล้วนำมาประเมินหาศักยภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ โดยกำหนดเกณฑ์ไว้ 3 ระดับ ได้แก่ ค่าคะแนน 1.00 – 1.66 คือมีศักยภาพต่ำ ค่าคะแนน 1.67 – 2.33 คือมีศักยภาพปานกลาง และค่าคะแนน 2.34 – 3.00 คือมีศักยภาพสูง

ผลการวิจัย

1. การบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ

1) ด้านภารกิจหลักขององค์กรบริหารจัดการลุ่มน้ำ (Mission) พบว่า คณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบมีการบริหารจัดการด้านภารกิจหลักขององค์กรบริหารจัดการลุ่มน้ำในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.03$) โดยสามารถแยกพิจารณาได้ คือ (1) การปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ในข้อ 15 ที่ได้กำหนดไว้ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.04$) โดยประเด็นที่มีการบริหารจัดการมากที่สุด ได้แก่ มีการจัดทำแผนในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ ($\bar{X} = 3.50$) รองลงมา ได้แก่ มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อดำเนินการตามที่คณะกรรมการลุ่มน้ำมอบหมาย ($\bar{X} = 3.29$) ส่วนประเด็นที่มีการบริหารจัดการน้อย ได้แก่ การเสนอความคิดเห็นต่อ กชน. เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ แนวทาง การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารทรัพยากรน้ำ ($\bar{X} = 2.82$) เมื่อเกิดปัญหาด้านการบริหารจัดการลุ่มน้ำมีการประนีประนอม ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง และแก้ไขปัญหา ($\bar{X} = 2.78$) และประเด็นที่มีการบริหารจัดการน้อยที่สุด คือ การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ ($\bar{X} = 2.65$) (2) การดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2558 มีการบริหารจัดการในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.00$) โดยประเด็นที่มีการบริหารจัดการมากที่สุด ได้แก่ การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการกักเก็บน้ำ ($\bar{X} = 3.56$) รองลงมา ได้แก่ การสนับสนุนการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำและน้ำท่วมในพื้นที่อย่างยั่งยืน ($\bar{X} = 3.39$) ส่วนประเด็นที่มีการบริหารจัดการน้อย ได้แก่ การควบคุมหรือลดมลพิษทางน้ำจากแหล่งกำเนิดน้ำเสีย ($\bar{X} = 2.61$) และการสนับสนุนการปรับตัวและการหนีภัยเพื่อรองรับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้น ($\bar{X} = 2.56$)

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบมีการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ ในประเด็นการจัดทำแผนการดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำโดนเลสาบ แต่การติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติงาน/โครงการยังมีอยู่น้อย ทั้งนี้ เนื่องจากคณะกรรมการลุ่มน้ำดังกล่าวไม่มีหน้าที่

และอำนาจทางกฎหมายโดยตรงในทางปฏิบัติ และขาดกลไกที่จะสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการลุ่มน้ำในด้านการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงานของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ แต่กลไกดังกล่าวจะเกิดขึ้นในระดับสำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 6 ซึ่งเป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ นอกจากนี้ คณะกรรมการลุ่มน้ำควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวและการหนีภัยของประชาชนในลุ่มน้ำเพื่อรองรับภัยพิบัติให้มากยิ่งขึ้น

2) *ด้านการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ (Stakeholders)* พบว่า คณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบมีการสนับสนุนการมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.56$) โดยประเด็นที่ได้ทำการสนับสนุนการมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ มีการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ร่วมดำเนินงานในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ($\bar{X} = 3.72$) รองลงมา ได้แก่ การสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบายและแผน กระบวนการบริหารและการตัดสินใจในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ($\bar{X} = 3.67$) คณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบครอบคลุมตัวแทนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกภาคส่วนและมีการสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ความต้องการหรือข้อกังวล ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ($\bar{X} = 3.61$) ในขณะที่ประเด็นคณะกรรมการลุ่มน้ำมีการสนับสนุนการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ มีการสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมการติดตามตรวจสอบและประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ($\bar{X} = 3.33$) ซึ่งเมื่อนำทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff [12] มาวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่า คณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบมีการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับการร่วมปฏิบัติ รองลงมาอยู่ในระดับการร่วมแสดงความคิดเห็นและการวางแผน และในระดับน้อยที่สุดอยู่ในระดับการร่วมติดตามและประเมินผล ทั้งนี้ เนื่องจากคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบมาจากตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ทั้งภาคราชการ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน ซึ่งครอบคลุมกลุ่มผู้ใช้น้ำทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม นันทนาการ ฯลฯ รวมทั้งกรมทรัพยากรน้ำซึ่งเป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการลุ่มน้ำมีการจัดกิจกรรมและมีการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบในบริบทด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง แต่การส่งเสริมหรือมีกลไกสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการบริหารจัดการลุ่มน้ำในพื้นที่ยังคงน้อยอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาด้านภารกิจหลักขององค์กรบริหารจัดการลุ่มน้ำ (Mission) ที่คณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบมีการดำเนินการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติงาน/โครงการก็ยังมีน้อยอยู่เช่นกัน

3) *ด้านกรปฏิบัติงานของบุคลากรและบริหารจัดการองค์กร (Learning and Growth)* พบว่า การปฏิบัติงานของบุคลากรและบริหารจัดการองค์กรในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.17$) โดยประเด็นที่มีค่าคะแนนมากที่สุด ได้แก่ การจัดทำรายงานการดำเนินงานการบริหารจัดการลุ่มน้ำรายปี เพื่อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป ($\bar{X} = 3.59$) รองลงมา ได้แก่ การมีแผนเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรอย่างโปร่งใสโดยอาศัยหลักธรรมาภิบาล ($\bar{X} = 3.35$) คณะกรรมการลุ่มน้ำสามารถตัดสินใจในการวางแผนการบริหารจัดการลุ่มน้ำ โดยไม่มีอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 3.35$) ส่วนประเด็นที่มีค่าคะแนนน้อย ได้แก่ การเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของบุคลากรในองค์กรลุ่มน้ำ ($\bar{X} = 3.06$) และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำจากคณะกรรมการลุ่มน้ำรุ่นก่อนสู่รุ่นใหม่ ($\bar{X} = 2.59$) ทั้งนี้ เนื่องจากคณะกรรมการลุ่มน้ำทำงานร่วมกับสำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 6 ซึ่งมีหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการในการประสานงานกับคณะกรรมการลุ่มน้ำ และจัดทำรายงานการดำเนินงานการบริหารจัดการลุ่มน้ำรายปี จึงมีการจัดทำรายงานการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ คณะกรรมการลุ่มน้ำประกอบด้วยบุคลากรหลายภาคส่วน ดังนั้นจึงส่งเสริมให้

คณะกรรมการสามารถตัดสินใจในการวางแผนการบริหารจัดการลุ่มน้ำได้อย่างอิสระโดยไม่มีอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง ในขณะที่การคณะกรรมการลุ่มน้ำชุดนี้เป็นชุดแรกในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ จึงทำให้ยังไม่เกิดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำจากคณะกรรมการลุ่มน้ำรุ่นก่อนสู่รุ่นใหม่ และยังไม่มีการก่อสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของบุคลากรในองค์กรลุ่มน้ำอย่างจริงจัง

4) **ด้านงบประมาณ (Finance)** พบว่า ในภาพรวมของการบริหารจัดการด้านงบประมาณของลุ่มน้ำโดนเลสาบอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.04$) โดยประเด็นที่มีค่าคะแนนมาก ได้แก่ มีการกำหนดแผนการใช้งบประมาณในแต่ละปีอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 3.59$) รองลงมา ได้แก่ มีการจัดสรรงบประมาณจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ($\bar{X} = 3.47$) ในขณะที่ประเด็นที่มีค่าคะแนนน้อย ได้แก่ งบประมาณที่วางไว้สามารถยืดหยุ่นปรับตามความจำเป็นที่เปลี่ยนแปลงในช่วงปี ($\bar{X} = 2.82$) และมีการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อของงบประมาณในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ($\bar{X} = 1.88$) ทั้งนี้ เนื่องจากลุ่มน้ำโดนเลสาบได้รับการจัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการลุ่มน้ำจากหน่วยงานส่วนกลาง คือกรมทรัพยากรน้ำ จึงต้องมีการกำหนดแผนการใช้งบประมาณในแต่ละปี และมีแผนและวิธีการในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินการใช้งบประมาณไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งมีการบูรณาการงานและงบประมาณในการบริหารจัดการลุ่มน้ำกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่งบประมาณจะมีความยืดหยุ่นในการปรับใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ระหว่างปีได้น้อยเนื่องจากระเบียบของการใช้งบประมาณ นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าลุ่มน้ำโดนเลสาบเป็นลุ่มน้ำระหว่างราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งเป็นหนึ่งในลุ่มน้ำในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ที่อยู่ภายใต้กรอบความร่วมมือของคณะกรรมการแม่น้ำโขง (Mekong River Basin Committee; MRC) แต่ยังคงขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากในการบริหารจัดการลุ่มน้ำจาก MRC เนื่องจากเป็นลุ่มน้ำขนาดเล็กและยังไม่ได้รับความสำคัญ

5) **ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ** จากคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ ได้แก่ ควรมีกฎหมายรองรับเพื่อให้คณะกรรมการลุ่มน้ำมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำในพื้นที่ตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงควรทำการสำรวจสัดส่วนของคณะกรรมการลุ่มน้ำในประเด็นด้านความเหมาะสมกับบริบทในพื้นที่และเพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกภาคส่วน นอกจากนี้ คณะกรรมการลุ่มน้ำควรมีส่วนในการจัดสรรและบริหารจัดการงบประมาณด้วยตนเอง เพื่อความสะดวกและความคล่องตัวในการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรน้ำในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ประชาชนผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำโดนเลสาบ

1) **สภาพเศรษฐกิจและสังคม** พบว่า กลุ่มตัวอย่างเพศชายและเพศหญิงมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 49.9 และ 50.1 ตามลำดับ มีอายุเฉลี่ย 48.29 ปี โดยมีอายุต่ำสุด 18 ปี และมากที่สุด 77 ปี มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน สถานภาพเป็นผู้นำในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 4.51 เป็นประชาชนทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 95.5 มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 75.7 นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 100 ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 50.9 อาชีพหลักส่วนใหญ่ทำการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 70.2 โดยมีการทำนา สวนผลไม้ ได้แก่ ลำไย มะละกอ ส่วนพืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง และปลูกไม้ยืนต้น ได้แก่ ยางพารา คิดเป็นร้อยละ 48.4, 30.6, 19.0 และ 6.5 ตามลำดับ และส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพรอง คิดเป็นร้อยละ 63.9 รายได้รวมของครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 223,000 บาทต่อปี รายจ่ายรวมของครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 179,000 บาทต่อปี

2) การใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำ

(1) **น้ำในการบริโภคอุปโภค** กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้น้ำเพื่อการบริโภคจากการซื้อน้ำดื่มและจากน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ 54.8 และ 36.6 ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่เห็นว่าปริมาณน้ำที่ใช้ในการบริโภคมีเพียงพอตลอดทั้งปี คิดเป็นร้อยละ 72.9 ในขณะที่เห็นว่าเพียงพอบางฤดูกาล คิดเป็นร้อยละ 21.3 และไม่เพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 5.8 ส่วนน้ำที่ใช้ในการบริโภคเห็นว่ามีความปลอดภัย คิดเป็นร้อยละ 70.2 คุณภาพพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 22.3 และคุณภาพไม่ดี คิดเป็นร้อยละ 7.5

ส่วนน้ำในการอุปโภค กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้มาจากน้ำประปาหมู่บ้านและน้ำบ่อต้น/น้ำบาดาล คิดเป็นร้อยละ 66.5 และ 25.3 ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่เห็นว่าปริมาณน้ำใช้มีเพียงพอบางฤดูกาล คิดเป็นร้อยละ 51.1 มีเพียงพอทั้งปี คิดเป็นร้อยละ 39.6 และไม่เพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 9.3 ซึ่งคุณภาพน้ำใช้ส่วนใหญ่มีคุณภาพพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 43.1 มีคุณภาพดี คิดเป็นร้อยละ 32.8 และมีคุณภาพไม่ดี คิดเป็นร้อยละ 24.1

กลุ่มตัวอย่างที่ประสบปัญหาด้านน้ำอุปโภคบริโภค เกิดจากน้ำประปาหมู่บ้านไม่ไหลและน้ำขุ่นในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งมีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คิดเป็นร้อยละ 54.4 โดยมีวิธีการแก้ไขปัญหา ได้แก่ การซื้อน้ำแทนการใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ การขอความช่วยเหลือหรือแจ้งไปทางหน่วยงานราชการได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจะให้ความช่วยเหลือในการนำน้ำมาแจกจ่าย การขุดบ่อ สระ หรือเจาะน้ำบาดาล ในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ เพื่อสำรองน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง

(2) **น้ำสำหรับการดำเนินกิจกรรมหลัก** กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้น้ำในด้านเกษตรกรรมเป็นกิจกรรมหลัก คิดเป็นร้อยละ 88.0 โดยส่วนใหญ่ใช้น้ำฝน คิดเป็นร้อยละ 48.4 รองลงมาใช้น้ำจากแม่น้ำ/ลำคลอง และอ่าง/สระเก็บน้ำ คิดเป็นร้อยละ 18.3 และ 17.5 ตามลำดับ ส่วนใหญ่เห็นว่าปริมาณน้ำเพียงพอบางฤดูกาล คิดเป็นร้อยละ 65.2 เพียงพอตลอดทั้งปี คิดเป็นร้อยละ 25.6 และไม่เพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 9.0 ซึ่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรส่วนใหญ่มีคุณภาพดี คิดเป็นร้อยละ 50.4 มีคุณภาพพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 40.6 และคุณภาพไม่ดี คิดเป็นร้อยละ 9.0 นอกจากนี้

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประสบปัญหาน้ำสำหรับการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 79.4 ซึ่งปัญหาที่พบ ได้แก่ ปัญหาขาดแคลนน้ำ รองลงมา คือ ปัญหาภัยแล้ง ปัญหาน้ำท่วม และปัญหาด้านคุณภาพน้ำ คิดเป็นร้อยละ 70.4, 26.2, 2.5 และ 0.9 ตามลำดับ โดยระดับความรุนแรงของปัญหาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง และในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 40.1, 37.6 และ 20.8 ตามลำดับ นอกจากนี้ พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีการแก้ไขปัญหา คิดเป็นร้อยละ 55.1 และมีการแก้ไขปัญหา คิดเป็นร้อยละ 44.6 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ประสบปัญหาและไม่มีแนวทางในการแก้ไขปัญหา จะปล่อยให้พืชที่เพาะปลูกแห้งตาย ส่วนที่มีการแก้ไขปัญหาจะดำเนินการแก้ไขด้วยการเจาะบ่อบาดาล ขุดบ่อหรือสระน้ำ เพื่อสำรองน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ดินของตนเอง ถ้าในพื้นที่ที่มีลำธารสาธารณะไหลผ่านจะมีการสร้างฝายเพื่อชะลอน้ำไว้ใช้ รวมทั้งการซื้อน้ำมารดพืชที่เพาะปลูก และการขอความช่วยเหลือหรือแจ้งไปทางหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอน้ำมาใช้ในพื้นที่เกษตรกรรมของตน การให้ช่วยเหลือบ่อบาดาลหรือขุดสระน้ำ การขุดลอกลำธารสาธารณะ และการขอค่าชดเชยสำหรับพื้นที่ประสบภัยพิบัติจากหน่วยงานรัฐ

3) **การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ** พบว่า ในภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำอยู่ในระดับต่ำ ($\bar{X} = 1.92$) และเมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมในแต่ละด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมมากที่สุดในด้านการได้รับผลประโยชน์ ($\bar{X} = 2.42$) รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติ ($\bar{X} = 1.84$) และด้านการมีส่วนร่วมในด้านการตัดสินใจ ($\bar{X} = 1.76$) ในขณะที่ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล มีค่าคะแนนน้อยสุด ($\bar{X} = 1.64$) ทั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างจะเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านที่จะจัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือนอย่างสม่ำเสมอ แต่ไม่ค่อยร่วมแสดงความคิดเห็น และในที่ประชุมไม่มีการพูดคุยเรื่องการบริหารจัดการกลุ่มน้ำอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากบางช่วงเวลาที่หมู่บ้านประสบปัญหาหรือภัยพิบัติด้านทรัพยากรน้ำ จึงจะมีการแจ้งหรือเสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหาจากผู้นำชุมชน โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของหมู่บ้านมากกว่า ได้แก่ การปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยด้านการบริหารจัดการกลุ่มน้ำอย่างเป็นรูปธรรม

4) **ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบ**

(1) เพศที่แตกต่างกันไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำโดนเลสาบในภาพรวม ($t = 1.12$, $p = 0.55$) แต่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติการหรือการเข้าร่วมกิจกรรมที่แตกต่างกัน ($t = 2.34$, $p = 0.02$)

(2) สถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบในภาพรวม ($F = 4.36, p < 0.01$) และยังมีผลต่อการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ ($F = 4.13, p < 0.01$) ด้านการปฏิบัติ ($F = 4.64, p < 0.01$) ด้านการติดตามและประเมินผล ($F = 3.82, p < 0.01$) และด้านการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ ($F = 2.09, p = 0.04$)

(3) ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบในภาพรวมแตกต่างกัน ($F = 2.32, p = 0.03$) รวมทั้งมีผลต่อการมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติที่แตกต่าง ($F = 3.88, p < 0.01$) แต่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการตัดสินใจ ($F = 1.83, p = 0.09$) ด้านการได้รับผลประโยชน์ ($F = 1.58, p = 0.15$) และด้านการติดตามและประเมินผล ($F = 1.63, p = 0.14$)

(4) อาชีพที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบในภาพรวมที่แตกต่าง ($F = 3.08, p = 0.01$) รวมทั้งมีผลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการตัดสินใจ ($F = 3.03, p = 0.01$) ด้านการปฏิบัติ ($F = 3.91, p < 0.01$) และด้านการติดตามและประเมินผล ($F = 3.46, p < 0.01$) แต่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ ($F = 1.58, p = 0.15$)

(5) ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบในภาพรวมที่แตกต่าง ($F = 5.01, p < 0.01$) รวมทั้งมีผลต่อการมีส่วนร่วมในด้านการตัดสินใจ ($F = 5.51, p < 0.01$) ด้านการปฏิบัติ ($F = 9.66, p < 0.01$) และด้านการได้รับผลประโยชน์ ($F = 3.17, p = 0.02$) แต่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล ($F = 2.20, p = 0.09$)

(6) ปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบในภาพรวมที่แตกต่าง ($F = 4.93, p < 0.01$) รวมทั้งยังมีผลต่อด้านการตัดสินใจ ($F = 7.85, p < 0.01$) ด้านการปฏิบัติ ($F = 4.70, p < 0.01$) และด้านการติดตามและประเมินผล ($F = 4.59, p < 0.01$) แต่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ ($F = 1.28, p = 0.28$)

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ ได้แก่ สถานภาพทางสังคม ระดับการศึกษา อาชีพ ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ และปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ ทั้งนี้เนื่องจากความรู้ความเข้าใจ บทบาทหน้าที่ในสังคม และปัญหาที่ประสบจากทรัพยากรน้ำเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ระดับการมีส่วนร่วมในด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติมีความแตกต่างกัน แต่การร่วมได้รับผลประโยชน์ของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้น้ำไม่แตกต่างกัน (ตารางที่ 2)

5) **ความคิดเห็นของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำโดนเลสาบต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ** พบว่า กลุ่มตัวอย่างรู้จักกรมทรัพยากรน้ำ ซึ่งทำหน้าที่เป็นเลขานุการของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ มากกว่าที่จะรู้จักคณะกรรมการลุ่มน้ำ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่รู้จักและทราบหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบนั้น ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ หรือชุมชนที่มีตัวแทนคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบภาคประชาชนอาศัยอยู่

3. การประเมินศักยภาพคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบ

การประเมินศักยภาพคณะกรรมการลุ่มน้ำโดนเลสาบจากดัชนีทั้ง 8 ด้าน พบว่า มีศักยภาพในการบริหารจัดการลุ่มน้ำในภาพรวมอยู่ในศักยภาพปานกลาง ($\bar{X} = 1.80$) (ตารางที่ 3) โดยดัชนีที่มีศักยภาพสูงมีเพียง 1 ดัชนี คือ ดัชนีด้านการใช้ทรัพยากรน้ำของชุมชนในลุ่มน้ำโดนเลสาบ ส่วนดัชนีที่มีศักยภาพปานกลางมี 5 ดัชนี ได้แก่ ดัชนีด้านการถือหลักขององค์กรบริหารจัดการลุ่มน้ำ ดัชนีด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ดัชนีด้านการปฏิบัติงานของบุคลากรและบริหารจัดการองค์กร ดัชนีด้านงบประมาณ และดัชนีด้านปัญหาด้านทรัพยากรน้ำด้านการเกษตร ในขณะที่ดัชนีที่มีศักยภาพต่ำมี 2 ดัชนี ได้แก่ ดัชนีด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดนเลสาบ และดัชนีด้านความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำของคณะกรรมการลุ่มน้ำ

โดนเลสาบ จะเห็นได้ว่าดัชนีส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง มีเพียงดัชนีด้านการใช้ทรัพยากรน้ำของชุมชนที่มีศักยภาพสูง เนื่องจากน้ำที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภคมีปริมาณเพียงพอและคุณภาพดี มีปัญหาขาดแคลนเฉพาะน้ำเพื่อการเกษตร ในขณะที่ดัชนีด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและดัชนีด้านความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของคณะกรรมการกลุ่มน้ำมีศักยภาพต่ำ เพราะส่วนใหญ่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมเฉพาะในด้านการร่วมรับผลประโยชน์ ส่วนการมีส่วนร่วมด้านอื่นๆ การมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย และที่สำคัญคือประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีการจัดการกลุ่มน้ำเป็นองค์กรหลักที่บริหารจัดการกลุ่มน้ำน้ำโดนเลสาบ

สรุปผลการศึกษา

การประเมินศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบและประชาชนผู้ใช้น้ำบริเวณกลุ่มน้ำโดนเลสาบ โดยใช้ดัชนี จำนวน 8 ดัชนี พบว่า การบริหารจัดการกลุ่มน้ำของคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบมีศักยภาพปานกลาง ($\bar{X} = 1.80$) นอกจากนี้ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้ใช้น้ำต่อการบริหารจัดการกลุ่มน้ำโดนเลสาบ ได้แก่ สถานภาพทางสังคม ระดับการศึกษา อาชีพ ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำและปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ ทั้งนี้การบริหารจัดการกลุ่มน้ำของคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบนั้น มีการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่ได้กำหนดไว้ ส่วนใหญ่ดำเนินการในด้านการจัดทำแผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่กลุ่มน้ำ รวมถึงได้ให้ความสำคัญต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำ แต่คณะกรรมการกลุ่มน้ำยังขาดเอกภาพในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำ ทำให้การดำเนินการด้านการติดตามตรวจสอบและประเมินผลขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และความยืดหยุ่นในการใช้งบประมาณยังมีน้อย ขณะเดียวกัน ประชาชนผู้ใช้น้ำบริเวณกลุ่มน้ำโดนเลสาบยังประสบปัญหาขาดแคลนทรัพยากรน้ำด้านการเกษตรในบางพื้นที่ และการเข้ามามีส่วนร่วมและรับรู้ในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำก็ยังน้อยอยู่ และที่สำคัญประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้จักรับผิดชอบคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบ ดังนั้นจึงควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ กิจกรรม การบริหารจัดการกลุ่มน้ำให้ประชาชนรับรู้ รวมทั้งมีการส่งเสริมพัฒนา บทบาทของชุมชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำโดนเลสาบให้มากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เรียบร้อยสมบูรณ์ได้นั้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. สุภัทรา ถิระกิตติย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และรองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิชัย ดันธนะสฤกษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ให้ความกรุณาให้คำแนะนำและให้ความรู้ ความเห็นเพิ่มเติมตลอดจนตรวจทานและแก้ไขงานวิจัยฉบับนี้จนเสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบและประชาชนบริเวณกลุ่มน้ำโดนเลสาบ ที่ได้สละเวลาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ทุกท่าน สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และพี่สาว ที่ได้สนับสนุนและให้กำลังใจมาโดยตลอด ท่านอาจารย์ทุกท่านที่กรุณาให้ความรู้และคำแนะนำระหว่างการเรียน ตลอดจนเพื่อนๆ พี่ๆ สาขาการจัดการกลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อมป่าไม้ทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจในการทำวิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. Tonla Sab Basin working group. Proposal of water resource management strategic in border area in case Tonla Sab Basin (9T) (Sa Kaeo – Chanthaburi). Prachinburi: Water Resources Regional Officer 6; 2013. Thai.
2. Department of Water Resource. Watershed management. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment; 2013. Thai.
3. Official Statistics Registration System. Population [Internet]. Thailand: Department of Provincial Administration; 2015 [cited 2015 Dec 9]. Available from: http://stat.bora.dopa.go.th/stat/xstat/new/POPHSE/stat_t58.txt
4. Yamane T. Statistics and introductory analysis. New York: Harper&Row Publishers Inc; 1973.
5. Jamikorn S. Statistical analysis in social science. Bangkok: Department of Statistics, Faculty of Science, Kasetsart University; 1983. Thai.
6. Sungguh HM. RBO benchmarking. CRBOM small publications series No. 15. Indonesia: Center for river basin organizations and management, Solo, Central Java; 2009.
7. Department of Water Resource. Watershed management in Thailand. 2nd ed. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment; 2006. Thai.
8. The Policy and Management of the Water Resource Committee. Water resource management strategic, Bangkok; 2015. Thai.
9. Arunratana C. RBO benchmarking. Bangkok: Department of Water Resource; 2013. Thai.
10. Silpcharu T. Research and statistical analysis SPSS. Bangkok: King Mongkut's University of Technology North Bangkok; 2007. Thai.
11. Panpinit S. Research techniques in social science. 2nd ed. Bangkok: Rajamangala University of Technology Tawan-Ok; 2006. Thai.
12. Cohen JM. and Uphoff NT. Participation's place in rural development. USA: World Development; 1980.

ตารางที่ 1 จำนวนครัวเรือนที่ต้องการศึกษาจำแนกเป็นรายหมู่บ้าน

ลุ่มน้ำสาขา	พื้นที่ศึกษา				จำนวนประชากร (ครัวเรือน)	จำนวนตัวอย่าง (ครัวเรือน)
	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน		
โดนเลสาบ ดอนบน	สระแก้ว	กิ่งอำเภอโคกสูง	หนองแขวง	บ. ยอดอุดม	97	12 (14)
				บ. หนองมั่ง	258	32 (36)
			โคกสูง	บ. โคกสูง	219	27 (32)
				บ. หนองหญ้าแก้ว	224	28 (31)
ห้วยพรมโหด	สระแก้ว	อรัญประเทศ	หันทราย	บ. บ่อบัวโบสถ์	145	18 (20)
				บ. หนองบัวเหนือ	175	22 (25)
			บ้านด่าน	บ. โรงเรียน	196	25 (27)
				บ. ไทยสามารภ	314	39 (44)
โดนเลสาบ ดอนล่าง	จันทบุรี	สอยดาว	สะคอน	บ. ทรัพย์เจริญ	346	43 (48)
				บ. ป่าข้าวโพด	276	34 (39)
			ทุ่งขนาน	บ. โพธิ์ศรี	171	22 (24)
				บ. ชับคำรี	421	52 (59)
รวมทั้งหมด					2,842	354 (399)

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บ () คือจำนวนตัวอย่างที่เก็บได้จริง

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำโดนเลสาบของประชาชนผู้ใช้น้ำบริเวณกลุ่มน้ำโดนเลสาบ

ตัวแปร	การมีส่วนร่วมในแต่ละด้าน								ภาพรวมของการมีส่วนร่วม	
	ด้านการตัดสินใจ		ด้านการปฏิบัติการ		ด้านการได้รับผลประโยชน์		ด้านการติดตามและประเมินผล			
	t-Value	F-Value	t-Value	F-Value	t-Value	F-Value	t-Value	F-Value		
	t-Value	F-Value	t-Value	F-Value	t-Value	F-Value	t-Value	F-Value		
เพศ	0.48 ^{ns}	-	2.34*	-	0.54 ^{ns}	-	0.54 ^{ns}	-	1.12 ^{ns}	-
สถานภาพทางสังคม	-	4.13 ^{**}	-	4.64 ^{**}	-	2.09 [*]	-	3.82 ^{**}	-	4.36 ^{**}
ระดับการศึกษา	-	1.83 ^{ns}	-	3.88 ^{**}	-	1.58 ^{ns}	-	1.63 ^{ns}	-	2.32 [*]
อาชีพ	-	3.03 ^{**}	-	3.91 ^{**}	-	1.58 ^{ns}	-	3.46 ^{**}	-	3.08 ^{**}
ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ	-	5.51 ^{**}	-	9.66 ^{**}	-	3.17 [*]	-	2.20 ^{ns}	-	5.01 ^{**}
ปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอื่น ๆ	-	7.85 ^{**}	-	4.70 ^{**}	-	1.28 ^{ns}	-	4.59 ^{**}	-	4.93 ^{**}

หมายเหตุ: ns หมายถึง ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05

* หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 3 การประเมินศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบ

ดัชนี	ค่าคะแนน	ค่าคะแนนที่ปรับเป็นฐานเดียวกัน	ระดับ
1. ด้านภารกิจหลักขององค์กรบริหารจัดการกลุ่มน้ำ (Mission)	3.03	1.82	ปานกลาง
2. ด้านคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบสนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำ (Stakeholders)	3.56	2.14	ปานกลาง
3. ด้านการปฏิบัติงานของบุคลากรและการบริหารจัดการองค์กรกลุ่มน้ำ (Learning and Growth)	3.17	1.90	ปานกลาง
4. ด้านงบประมาณขององค์กรกลุ่มน้ำ (Finance)	3.04	1.82	ปานกลาง
5. ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำของประชาชนบริเวณกลุ่มน้ำโดนเลสาบ (ด้านปริมาณ และคุณภาพ)	2.38	2.38	สูง
6. ด้านปัญหาทรัพยากรน้ำทางการเกษตรภายในกลุ่มน้ำโดนเลสาบ	2.16	2.16	ปานกลาง
7. ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของประชาชนบริเวณกลุ่มน้ำโดนเลสาบ	1.92	1.15	ต่ำ
8. ด้านความคิดเห็นของประชาชนบริเวณกลุ่มน้ำโดนเลสาบต่อการบริหารจัดการกลุ่มน้ำของคณะกรรมการกลุ่มน้ำโดนเลสาบ	1.71	1.03	ต่ำ
ค่าคะแนนรวมเฉลี่ย		1.80 (ศักยภาพปานกลาง)	